

слова «гвоздь» приводят читателя к различной интерпретации. Так, можно истолковать стихотворение как осуждение жизненных коллизий, которые превращают людей в «винтики», не способные предпринимать самостоятельные действия. С другой точки зрения, мы можем рассматривать стихотворение как утверждение, что подобные люди и решают все в нашей жизни. Фактически, оба истолкования приводят нас к общей проблеме: значимость отдельного человека в жизни. В связи со сформулированной проблемой можно предложить еще одну интерпретацию стихотворения.

Обращает на себя внимание изменение глагольных форм двух заключительных строках: автор использует сослагательное наклонение. Это наклонение предполагает возможность или желательность действия при каких-либо условиях. В таком аспекте слова «гвозди бы делать» приобретает значение использовать этих людей в качестве объединяющей силы, и благодаря своей твердости (воле) они смогут выполнить эту функцию лучше всех остальных. Поэтому в стихотворении утверждается не просто необходимость в людях, подобных гвоздям, но и отстаивается мысль о том, что им нужно найти в жизни соответствующее место, чтобы они могли использовать качества своего характера в полной мере на благо жизни, а не просто выполняли приказы.

Можно ли выделить из этих интерпретаций одну, наиболее верную? Это представляется затруднительным. Все три последних истолкования можно подтвердить анализом языковых фактов. Несмотря на разницу в результатах, интерпретация во всех описанных выше случаях не превращается в произвол. И это сам по себе достаточно значительный результат, потому что позволяет определить степень обоснованности и научности той или иной интерпретации.

Итак, расхождения при восприятии текста определяются не предметно-смысловым компонентом (фактуальной информацией), а способом репрезентации мировоззренческой позиции автора (концептуальной информацией). Эта информация формально организует текст в единое целое и проявляется прежде всего в особой, свойственной только этому тексту упорядоченности языковых средств. Поэтому на основе анализа соотносительных языковых единиц в стихотворении можно обоснованно говорить не только о выражении авторской позиции в тексте, но и о причинах вариативности восприятия отдельного текста читателем.

Источники и литература

1. Брудный А. А. Психологическая герменевтика. – М.: Изд-во «Лабиринт», 1998. – 336 с.
2. Жолковский А. К. Блуждающие сны и другие работы. – М.: Наука, 1994. – 428 с.
3. Лотман Ю. М. Анализ поэтического текста. – Л.: Просвещение, 1972. – 350 с.
4. Бахтин М. М. Автор и герой: к философским основам гуманитарных наук. – СПб.: Азбука, 2000. – 336 с.
5. Дорофеев Ю. В. Проблема соотносительности языковых средств в художественном тексте (на материале стихотворения В. Высоцкого «В дорогу живо...») // Культура народов Причерноморья. – Симферополь, 2003. – № 38. – С. 109-112.
6. Дорофеев Ю. В. Значение и значимость языковых единиц в художественном тексте // Функциональная лингвистика: Функциональное описание естественного языка и его единиц. Материалы конференции. – Симферополь: Доля. – 2004. – С. 110-111.
7. Горшков А. И. Русская стилистика. – М.: ООО «Издательство «Астрель»: ООО «Издательство «АСТ», 2001. – 367 с.
8. Степанченко И. И. Поэтический язык Сергея Есенина (анализ лексики). – Харьков: ХГПИ, 1991. – 189 с.

Дорошина Л. Ф.

ЕТНОКУЛЬТУРНІ АРХЕТИПИ В ПОЕТИЧНОМУ СВІТІ О. ДОВЖЕНКА

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки актуальним серед інших постає питання архетипу як невід'ємного складника під час аналізу рис української самобутності у творах художньої літератури.

Одразу слід зазначити, що проблема архетипу є достатньо розробленою в психологічній теорії, але в лінгвістиці та літературознавстві це питання залишається мало дослідженим. Тут варто виділити праці С. Кримського, Т. В. Данилової, Т. Є. Суханової, В. А. Маринчака, О. Ю. Олійникової, Л. С. Піхтовникової, Г. Кудрі, М. Моклиці, П. Н. Донець та ін.

Аналіз наукової літератури стосовно дослідження мови творів О. Довженка під кутом зору архетипових явищ української культури дозволяє зробити висновок про те, що на даному етапі цій проблемі у вітчизняному мовознавстві були присвячені поодинокі праці. Тож тема нашої статті є актуальною.

О. Довженко є одним з яскравих носіїв і виразників українського менталітету. Адже формування світогляду письменника відбувалося у процесі пізнання народних основ життя. У його творах «просвічуються» архетипові національні образи, що виражають характерні ознаки української нації.

У процесі дослідження кіноповістей О. Довженка «Земля», «Зачарована Десна», «Повість полум'яних літ» ми визначили основні архетипи, які відбивають ідеали, прагнення, дух народу, своєрідність національної психології. На матеріалі зазначених творів була розроблена класифікація національних архетипів – тих народних першоджерел, що живили цілющою життєвою силою серце й душу письменника:

- краса істин – вічні моральні й етичні цінності (совість; справедливість; чесність; любов; дружба; добро; етика; мораль; досвід; роздуми над сенсом життя);
- родина (дід; мати; батько);
- дитинство;
- Батьківщина і мала батьківщина;
- поліська природа Придесення (Десна: рибальство, ягоди, гриби, сіножать; земля; небо; зорі; яблука; соняшники);
- вершинна краса людини (працелюбність; сміливість; скромність; кмітливість; розсудливість; розум; гумор; вірність слову; любов до землі й природи);
- прадавня слава (чумаки; запорожці);
- любов і пошана до духовної спадщини (слово; мова; пісня; казка; танець).

Отже, метою цієї статті є розгляд наведених національних архетипів, а також аналіз і характеристика архетипових основ у кіноповістях О. Довженка.

Краса істин – один із національних архетипів, які репрезентує нам у своїх кіноповістях письменник. У нашій класифікації цей архетип винесено на перше місце і це не випадково. Адже з прадавніх часів цінувалися найвищі морально-етичні категорії, тому й називають їх «вічними». Але останнім часом, на жаль, такі високі поняття, як совість, справедливість, чесність, добро, дружба, любов, етика, мораль не є надто популярними серед людей, особливо серед молоді. Ці споконвічні духовні цінності вважаються немодними, неактуальними. Проте світ найкращих людських якостей, таких як: честь і гідність, вірність і щирість, співчуття й милосердя, почуття обов'язку й відповідальності невичерпний. Для українського народу ці вічні цінності стають національними святинями. І О. Довженко доводить у своїх творах, що вони мають універсальне значення, загальнолюдський характер і необмежену сферу застосування.

Другим архетипом класифікації виступає архетип «родина», адже, як відомо, їй належить одна з найголовніших ролей під час формування людини не лише як особистості, а й як митця: «А ще його формували як творця рідний батько, і мати, і дід Семен, і прадід Тарас, і, зрештою, весь могутній довженківський рід, що впродовж століть накопичував від кожного свого колоритного представника якусь важливу грань, значущу рису, крихту таланту, щоб усе те потім втілити в одному синові своєму – Сашкові» [5, с. 18]. Твори О. Довженка, щоденник, листи й спогади засвідчили вирішальне значення родинного виховання у формуванні його характеру, народного світогляду, національного духу, вдачі, своєрідного світосприймання й світовідчуття.

З ніжністю й теплотою він згадує материнські пісні, бабусині казки, дідусеві розповіді, батькові настанови. З широтою любов'ю змальовує своїх рідних: матір (*Народжена для пісень, вона проплакала все життя, проводжаючи назавжди*), батька (*Багато бачив я людей, але такого як батько не бачив*), діда Семена (*У нас дід дуже схожий на Бога*), дядька Самійла (*Він був такий великий косар, що сусіди забули навіть його прізвище і звали його Самійло-косар, а то й просто Косар*), прадіда Тараса (*А голос у нього був такий добрий, і погляд очей, і величезні, мов коріння, волохаті руки були такі ніжні, що, напевно, нікому не заподіяли зла на землі, не вкрали, не вбили, не одняли, не пролили крові*) й прабабу Марусину (*Вона була малесенька й така прудка, і очі мала такі видючі й гострі, що сховатись од неї не могло нічого в світі*). З великою пошаною проносить через усе життя спогади про них і відбиває свої почуття в їхніх образах, які узагальнюють у собі всі архетипові риси, притаманні українському народові.

Наступний архетип класифікації – «дитинство». З цим архетипом пов'язані уявлення наших предків про свою родину, землю, народ. Дитинство – найкраща пора в житті людини. Саме ця пора є безхмарною, коли ти радієш просто тому, що живеш, коли навколо тебе добро, тепло, ласка, щирість, любов батьків і рідних, коли все навкруги здається барвистим, яскравим і казковим. І як же хочеться, щоб цей чарівний стан зберігався якомога довше і щоб якомога довше горе обходило стороною.

Дитинство О. Довженка було трагічним. Йому довелося пережити чимало важких моментів, на його долю випало багато горя і втрат, про що він і зазначає в «Автобіографії»: «І коли я зараз пригадую своє дитинство і свою хату, і завжди, коли б я їх не згадав, в моїй уяві – плач і похорон» [2, с. 18]. Але крім життєвих трагедій, у дитинстві О. Довженка, як свідчать його твори, було також місце і веселим пригодам, і незабутнім миттєвостям. Саме з цією порою в нього пов'язані й «перші радощі, і вболівання, і чари перших захоплень дитячих». Враження, які виніс О. Довженко з далекого дитинства, назавжди запам'яталися письменникові, і спогади про них він трепетно беріг усе життя. Тому навіть через кілька десятиліть до найменших дрібниць змалював у кіноповісті «Зачарована Десна» свої дитячі роки. Особливо захоплюють своєю емоційністю й водночас глибоким філософським змістом рядки, в яких О. Довженко згадує «про незабутні чари дитинства»: *«Світ odkривається перед ясними очима перших літ пізнання, всі враження буття зливаються в невмирущу гармонію, людяну, дорогоцінну. Сумно і смутно людині, коли висихає і сліпне уява, коли, обертаючись до найдорожчих джерел дитинства та юнацтва, нічого не бачить вона дорогого, небуденного, ніщо не гріє її, не будить радості ані людяного суму. Безбарвна людина ота, яку посаду не посідала б вона, і труд її не зігрітий теплим промінням часу, безбарвний»*.

Архетип «Батьківщина, мала батьківщина» посідає важливе місце в мовному світі О. Довженка. Чуття Батьківщини – це особливе чуття, бо людина не вибирає собі батьківщину, як не вибирає батьків. Ми народжуємося й одержуємо разом із життям, як безцінний його дар, Вітчизну, материнську ласку, рідну мову. І крізь роки проносимо любов до того куточка землі, де вперше побачили світ, де все їй звичне, рідне й знайоме до болю.

Одним із ключових архетипів для О. Довженка є Батьківщина. Цей концепт виступає в кіноповістях письменника в двох іпостасях: Батьківщина як держава і Батьківщина як ті психоментальні утворення, що сформувалися в нього під впливом спостереження природи рідного краю. Тобто те, що сьогодні інколи називають «мала батьківщина». До першого значення концепту «Батьківщина» синонімами виступають слова «Україна», «Вітчизна», до другого значення – словосполучення «моє село», «рідна земля», «земля батьків».

Земля батьків – таке лаконічне поняття і водночас таке змістовне й об'ємне. Письменник любив свій край гарячою синівською любов'ю. І змальовуючи його у своїх творах, завжди знаходив точні й довірливо чисті слова: *«Ідеши, і слухаєши, і чуєши рідну землю, що годує тебе не тільки хлібом і медом, а й думками, піснями і звичаями, і не тільки годує й ростить, а й приймає коліс до свого матернього лона, як прийняла прадідів твоїх і діда під яблунею»*. Ці слова мов скупані в ранковій росі, мов пахнуть димами та вітрами мандрівки, рідними луками і тому западають в серця читачів.

Складовою частиною концепту «Батьківщина» для О. Довженка була його мала батьківщина, яка тісно пов'язана як з незабутніми явищами дитинства, так і з природою Придесення. Неповторна краса рідного краю відіграла велику роль у формуванні естетичного смаку Довженка-письменника і стала джерелом творчої наснаги. Поліська природа Придесення – це п'ятий архетип нашої класифікації.

Вічно замріяний лісостеп, чарівні красуні річки, вечірні зорі, стиглі яблука, золоті соняшники – на все життя залишилися в пам'яті Олександра Петровича. Особливе враження справила на письменника казкова сіножать на Десні – «найкрасивіше місце на всій землі». З нею в О. Довженка були «зв'язані і перше рибальство,

і ягоди, і гриби, і перші мозолі на дитячих руках...». Тому сінокіс на Десні маленький Сашко завжди згадував із неймовірним захопленням: *«Прокидаюся я на березі Десни під дубом. Сонце високо, косарі далеко, коси дзвенять, коні пасуться. Пахне в'ялою травою, квітами. А на Десні краса!»* Багато світлих спогадів і щасливих моментів дитинства пов'язано в письменника з нею, з Десною: *«Святая, чиста ріка моїх дитячих незабутніх літ і мрій. Нема тепер уже таких річок, як ти була колись, Десно, нема». «Далека краса моя! Щасливий я , що народився на твоєму березі, що пив у незабутні роки твою м'яку, веселу, сиву воду, ходив босий по твоїх казкових висотах, слухав рибальських розмов на твоїх човнах і казання старих про давнину...»*. З якою ж повагою й щирою любов'ю звертається він до ріки свого дитинства, скільки ніжності вкладає у свої слова, які епітети добирає, щоб змалювати всю її неповторну красу. І свою кіноповість «Зачарована Десна» написав з метою показати, як народжується й формується митець і який вплив при цьому справляє на нього природа.

Земля, на якій народився О. Довженко, відкривається перед читачами і в *рясних садках*, і в *зелених луках*, і в *похиленій над ставом вербі*, і в *ключі перелітних птахів у синьому небі*, але найголовніше, найяскравіше й найсильніше, що на все життя викарбовується в серці дитини і що уособлює в собі Батьківщину, – це люди. Отже, «вершинна краса людини» – ще один архетип, представлений у класифікації. *Косарі, хлібороби, рибалки, мисливці, мудрі діди* і просто добрі й ширі люди, поміж яких і виростав Довженко, були головними «скульпторами» майбутнього письменника і першими його наставниками. Малого хлопчика вражали веселі епізоди, смішні пригоди, цікаві розповіді, дотепні вислови, які згодом він усвідомить як приклади людського оптимізму, нескореності лихові. А такі риси національного характеру, як працелюбність, сміливість, скромність, кмітливість, розсудливість, розум, гумор, вірність слову, любов до землі й природи, з повагою відобразить у своїх творах, з особливою скрупульозністю вимальовуючи кожний образ.

Історія і час. У світі все нерозривно пов'язане найміцнішими путями: минуле і сучасне, сучасне і майбутнє. О. Довженко у своїй творчості теж «сягав у сиву легендарну далечінь віків рідної історії, жив у сучасному, а бачив уже довершене майбутнє, коли Земля стане праматір'ю культури зоряних світів» [1, с. 14]. Письменник з гордістю й повагою ставився до історичної пам'яті рідного народу, знав і шанував його звичаї, традиції, обряди. Цікаво осмислив він особливості героїчного й трагічного в українській історії – правдивої слави, що становить важливий архетип у кіноповістях О. Довженка. Оспівуючи славетне минуле, зокрема запорізьке козацтво та чумацтво, на сторінках своїх кіноповістей, О. Довженко підносить на найвищий щабель одну з провідних рис нашого народу – волелюбний дух. «Свобода й незалежність України, права людини й нації, народовладдя – ось далеко не повний перелік тих провідних ідей козацького руху, які відбиваються в українській національній свідомості й самосвідомості. Образ козака – виразника інтересів українського народу, що прагне до свободи й соціальної справедливості, – живе в пам'яті поколінь і є взірцем благородства й мужності» [4, с. 54-55].

Але з особливим трепетом звертається О. Довженко у «Землі» і «Зачарованій Десні» до теми чумацтва – одного із специфічних явищ української культури. Цей архетип посідає важливе місце у творчості письменника також тому, що його «дід і прадід були чумаками». У дитинстві О. Довженко чув від свого діда безліч захоплюючих розповідей про той нелегкий і небезпечний промысел. *«Дід любив спати під дубом. Перед тим як заснути, він довго і якимось так лагідно позіхав, ніби прощаючи світу всі його пустощі, і розказував косарям про молоді свої літа, про чумацтво, про те, як колись все було не так»*. Дідові спогади назавжди запам'яталися онукові і вплинули на його дитячу уяву.

Рипіння возів, круторогі воли, шаровари в дьогті, мазниці під возами, запах тютюну, бродячі собаки, подих степів та вільні чумацькі пісні. Але ті пісні були переважно сумними, бо в кожній дорозі могла спіткати чумаків трагічна пригода. І хвороби їх косили, і напади розбійників спостерігали. Дуже небезпечним було це ремесло, тому не кожен зважувався на нього. Тільки – люди з козацьким духом.

І хоча чумацтво давно відійшло в минуле, воно залишило нам після себе пісні, легенди, перекази про ті нелегкі часи.

Родина, чарівна природа, спілкування з дорослими, звичайно ж, сприяли художньому розвитку всебічно обдарованого хлопця. Проте рідна мова, народна мудрість, хвилююча краса української музики також безпосередньо вплинули на світогляд О. Довженка. Але особливо захоплювали письменника чарівні мелодії народних пісень, які він вважав «геніальною поетичною біографією українського народу»: «Українська пісня! – пише О. Довженко. – Хто не був зачарований нею, хто не згадує її, як своє чисте, прозоре дитинство, свою горду юність, своє бажання бути красивим і ніжним, сильним і хоробрим?» [3, с. 436]. Любов і пошана до духовної спадщини є одним із суттєвих архетипів нашої класифікації.

О. Довженко у власній творчості спирався на народні уявлення про людину, яка може бути прикладом для інших. Опанас і Василь Трубенки, дід Семен і його побратим Григорій та інші його персонажі немов прийшли до нас з дум, історичних та ліричних пісень українського народу. Змальовуючи своїх героїв, О. Довженко не наслідував сліпо фольклор, а творив власні оригінальні образи. Усна народна творчість була для нього високим взірцем і невичерпним джерелом натхнення. «Який митець не був натхненний її багатощими мелодіями, безмежною широтою і красою її образів, її чарівною силою, що викликає в душі людській найскладніші, найтонші, найглибші асоціації, почуття, думки і прагнення всього, що є кращого в людині, що підносить її до вершин людської гідності, до людяності, до творчості» [3, с. 436-437]. Скарби народної культури безсмертні. Скільки з уст народу нашого можна почути різних легенд, переказів, казок, скільки пісень, приказок, оповідок. І немає їм ані ліку, ані віку – вони живуть, примножуються і квітнуть. І в такий спосіб передаються від покоління до покоління історія народу, його душа, характер, вдача.

Більш ґрунтовне дослідження кожного з архетипів поданої класифікації можна віднести до перспектив подальших наукових пошуків.

Таким чином, архетипи, репрезентовані О. Довженком у кіноповістях «Земля», «Зачарована Десна», «Повість полум'яних літ», відбивають духовний світ українського народу, його психометальні домінанти, національну самосвідомість, своєрідність мислення, розуміння основних проблем загальнолюдського й власного буття, а також його етичні ідеали й естетичні погляди й смаки.

Література

1. Бабишкін О. Довженко краса // Довженко О. Про красу. – К.: Мистецтво, 1968. – С. 5-26.
2. Довженко О. Автобіографія // Довженко О. П. Твори: В 5-ти томах. Т. 1. – К.: Дніпро, 1983. – С. 18-34.
3. Довженко О. Про красу. – К.: Мистецтво, 1968. – 532 с.
4. Медвідь Н. Національна своєрідність психологізму О. Довженка // Дивослово. – № 9. – 1999. – С. 53-55.
5. Плачинда С. П. Олександр Довженко: Біографічний роман / Під загаль. ред. народ. артистки РРФСР Ю. І. Солнцевої. – К.: Молодь, 1980. – 324 с.

Дроздов В. А., Дроздова Н. В.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КАРИБСКОГО ВАРИАНТА СТАНДАРТНОГО АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА И КАРИБСКОГО КРЕОЛЬСКОГО

Страны Вест-Индии входят в особый регион – Карибские страны. Для исторических судеб народов этого региона нельзя не выделить значения Карибского моря. Не случайно этот регион мира часто называют «Американским Средиземноморьем»...

Ввоз негров-рабов в Вест-Индию из Западной Африки сильно изменил этнический состав этого субрегиона. В борьбу за господство в этом регионе все активнее включались английские, французские пираты. С конца XVI и до начала XIX века у Испании были отвоеваны Багамские острова, Ямайка, Гвиана и т. д. Новые завоеватели – Англия и Франция – ожесточенно боролись между собой, и отдельные территории часто переходили из рук в руки. Все это сильнейшим образом отразилось на формировании наций на этих территориях: даже сложившиеся здесь креольские диалекты обнаруживают конгломерат самых различных влияний. [2, с.58].

Актуальность настоящего исследования обусловлена возрастающим интересом к проблемам пространственной вариативности языка, недостаточной изученностью территориального варьирования и механизмов формирования вариантных языковых систем.

Объектом исследования является английский язык стран Карибского бассейна (=СКА).

Предметом исследования является литературный английский язык в его взаимоотношениях с креольским карибским английским языком.

Подступы к разрешению проблематики креольских языков были продемонстрированы в работах М. В. Дьячкова [1], Д. Тейлора [3]. Однако же недостатками этих публикаций мы считаем то, что данные авторы не рассматривают взаимоотношения литературного английского языка карибов и влияния, которое оказывает на него креольский английский язык.

Цель данного исследования – выявить дифференциальные признаки СКА.

Достижению данной цели подчинено разрешение следующих задач:

1) выявить иностранные заимствования из креольского английского в карибском варианте стандартного английского языка (далее СКА)

2) выявить статус «девиаций» СКА, расклассифицировав их на инновации и архаизмы.

3) выявить возможные влияния американского варианта английского языка на СКА.

В условиях посткреольского континуума, существующего в англоязычных странах Карибского бассейна (Сент Люсия, Теркс и Кайкос, острова Кайман, и др.) английский язык постоянно испытывает влияние креольского английского языка. По этой причине в карибском варианте стандартного английского языка появились девиации от нормативного британского варианта (далее БрА) на уровне фонологии, грамматики и лексики.

Еще в 1960 г. Р. Ле Паж [6, с. 41] отмечал следующие характерные черты английского языка Вест-Индии в области лексики: наличие в нем лексических единиц, имеющих в современном британском английском статус архаизмов; заимствования из креольского языка; приобретение исконно английскими лексическими единицами новых значений. К этому можно добавить наличие слов африканского и азиатского происхождения и калек африканских выражений, а также заимствований из британских диалектов английского языка и из некоторых европейских языков.

РЕЛИКТОВЫЕ ЧЕРТЫ СКА

К реликтовым чертам на морфологическом уровне, вероятно, следует отнести структуру перфекта СКА ((have) done + Inf. Вот пример ее употребления: Well, I done tell you not to go there (4, с. 623).

Обратившись к авторитетным словарям английского языка, мы обнаружили, что данная конструкция используется в Оксфордском словаре [Ox.Ed, 1933, с. 565], что указывает на ее происхождение из английского языка Британии. В Оксфордском словаре отмечается, что перфектные формы с done наблюдались на севере Англии и у шотландских поэтов XVI века, например: 1556. As I have done discuss. 1508. He has done petuously devour the noble flour (1508, Dunbar) [7, с. 55]. На этом основании мы можем сделать вывод о том, что данная конструкция I (have) done + Inf. Была заимствована в СКА из британских диалектов, в частности, из шотландского диалекта, как на это указывают примеры из Оксфордского словаря английского языка. Следовательно, в СКА конструкция (have) done + Inf. – форма реликтовая, а не инновационная.

Следующей реликтовой чертой в СКА является форма причастия II gotten, заимствованная из американского варианта английского языка (АЕ). Причастие II gotten включается в состав аналитических форм перфекта для передачи акциональных значений: If the Draytons have ever gotten a fair break, spouse would have been more popular [4, с. 264].

В конце XVIII века при окончательной кодификации литературной нормы британского английского словоформа gotten в ее акциональных значениях в составе аналитических форм подвергается архаизации и выходит из употребления в британском варианте английского языка. Однако же в американском варианте английского языка она стала единицей литературной американской нормы. Из АЕ она была заимствована в СКА: «Данная форма, обычная в АЕ, встречается все чаще в письменной литературной речи СКА» [4, с.264]